

Cheryl Cooky, Department of Health&Kinesiology and Women's Studies, Purdue University, USA

Marko Begović, NGO Inovativnost, Montenegro

Don Sabo, Department of Sociology, D'Youville University, USA

Carole Oglesby, Department of Kinesiology, California State University, Northridge, USA

Marj Snyder, Women's Sport Foundation, USA

ŽENE I SPORT U CRNOJ GORI

Uvod

Sport, kao model društva, je vrsta komunikacije kojem smisao daju sami participanti. Sport nas uči da budemo interaktivni, individualni i inventivni, kadri donošenja sopstvenih odluka i smatra se refleksijom stvarnog života. Ne postoje precizni podaci, tj. tačan datum aktivne participacije ženske populacije u sportskim aktivnostima, mada većina renomiranih analitičara tvrde da su na početku prethodnog vijeka na dvorovima u okviru ceremonijalnih manifestacija i žene uzele učešća. Filozofija tog vremena je ženu označavala kao stub porodice u smislu nastavka ljudske vrste kroz materinstvo. U posljednjih 40-tak godina zabilježen je značajan porast ženske participacije u svim nivoima sporta, ali i dalje postoji nepisana podjela muško-ženskih uloga. Svakako razlike između muškarca i žene postoje i one su anatomske, fiziološke, psihološke i kulturološke a razlike variraju u zavisnosti od sredine i stepena organizovanosti sporta. Globalno govoreći žene participiraju mnogo manje u sportu na svim nivoima u odnosu na muškarce. Ovo je istina uprkos činjenici da istraživanja širom svijeta dokazuju da participacija žena u sportu ima pozitivan efekat kako na njihovo zdravlje tako i na društvo čiji su dio. Pozitivni efekti uključuju smanjena mogućnost obolijevanja od raka dojke i osteoporozu u poznom dobu, smanjena mogućnost korišćenja cigareta ili narkotika, akademski napredak, smanjena mogućnost pojave depresije, rizičnog seksualnog ponašanja tokom tinejdžerskog perioda. (Staurowsky, DeSousa, Ducher, Gentner, Miller, Shakib, & Williams, 2009; Tucker Center for Research on Girls & Women in Sport, 2007). Takođe, učešće mladih cura u sportu dokazano dovodi to većeg samopouzdanja kao i boljeg kvaliteta života (Sabo & Veliz, 2008, Tucker Center for Research on Girls & Women in Sport, 2007, Women2000 and Beyond Report, 2007). S druge strane istraživanje pokazuje da postoji veliki broj barijera koja dovode do niže participacije žena u sportu uključujući dostupnost adekvatne opreme, infrastrukture, kulturoloških i nacionalnih stereotipa. Kao primjer, u Afganistanu u period vladavine Talibana ženama je bilo zabranjeno da se bave sportom, dok u Egiptu, u zavisnosti kako se interpretira Kuran, na učešće žena u sportu se gleda kao protivno religioznim shvatanjima. Dok većina naučnih radova analizira razloge za manju participaciju žena u sportu u razvijenim zemljama, postoji nedostatak kvalitetnih informacija i analiza o stanju u zemljama kao što je Crna Gora.

S toga ovo istraživanje traži odgovor na pitanje zbog čega žene u Crnoj Gori participiraju znatno manje na svim nivoima u sportu od muškaraca.

Materijali i metode

Da bi dobili adekvatan odgovor na ovo pitanje, naučni rad je podijeljen u 2 faze. Prvo, trenutno stanje je ispitano i analizirano na nivou klubova, asocijacija, i regiona kako bi se pretpostavka iz hipoteze potkrijepila činjenicama. Na bazi prve faze, metodologija je sačinjena s ciljem da se dobiju što adekvatnije informacije kako bi se identifikovao set razloga za manju participaciju žena.

Cilj prve faze istraživanja je da se kroz prikupljanje podataka neposredno od sportskih saveza i klubova utvrdi kakav je brojni odnos između muškaraca i žena u sedam odabranih sportova u Crnoj Gori. Bez precizne identifikacije faktičkog stanja kada je rodna struktura u crnogorskom sportu u pitanju ne može se organizovati i planirati dalje aktivnosti ka boljem razumijevanju ili poboljšanju ovog stanja. Naime, opšte je poznato da je žena manje u sportu nego muškaraca, ali ta činjenica do sada nije dokumentovana ni potkrijepljena preciznijim podacima o tome o kojim se sportovima ili djelatnostima u sportu radi. U prvoj fazi postignuti su sledeći ciljevi: (i) prikupljeni su podaci o rodnoj strukturi sportista i angažovanih na drugim funkcijama u sedam odabranih sportova, (ii) kreirana je upotrebljiva i statistički prilagođena baza podataka u SPSS formatu koja dalje može služiti kako da bi se proizveli izvještaji i krostabulacije po određenim parametrima, ali i da bi se u slučaju potrebe, mogao proizvesti reprezentativan uzorak za istraživanje javnog mnjenja sportista i sportskih radnika, (iii) proizvedeni su izvještaji o rodnoj strukturi u odabranim sportovima i obrađene krostabulacije po sljedećim parametrima: vrsta sporta, region, tip aktivnosti i tip sporta (pojedinačni ili kolektivni), (iv) stvoreni su uslovi da se pouzdano i empirijski potkrijepljeno može utvrditi da li između muškaraca i žena u sportu postoji značajna razlika u broju i u kojim oblastima, tj. u kojoj mjeri žene učestvuju u sportu na različitim nivoima – kao sportistkinje, kao trenerice, kao direktorice klubova, kao fizioterapeutkinje, kao predsjednice sportskih saveza ili članice upravnih odbora koji donose odluke kada je sport u pitanju. Istraživanje je obuhvatilo 7 najmasovnijih sportova u Crnoj Gori, mjereno procentom finansiranja iz centralnog budžeta a to su: fudbal, odbojka, atletika, judo, kosarka, vaterpolo, i rukomet. Podaci su prikupljeni sa ciljem da se dobiju odgovori na sljedeća pitanja:

1. Koliko ima ženskih, a koliko muških klubova po sportovima obuhvaćenim istraživanjem?
2. Kakva je geografska distribucija ovih klubova?
3. Koliko ima članica-članova ovih klubova?
4. Kakva je rodna struktura rukovodećeg kadra, trenera, fizioterapeuta, upravnih pozicija kada je u pitanju donošenje odluka u oblasti sporta?

Podaci su prikupljeni na način što su preuzimani centralni podaci koje posjeduju savezi, a s obzirom na to da savezi ne vode evidenciju u ovu svrhu i da veliki dio podataka nedostaje kontaktirani su pojedinačni klubovi kako bi se dobile neposredno

informacije. Istrazivanje je odradjeno u periodu jun-jul 2010 a kako je tokom ljetnjeg perioda povećana mobilnost sportista između klubova (posebno kada se imaju u vidu kolektivni sportovi kakav je fudbal ili košarka) svi podaci se radi uporedivosti odnose na kraj sezone 2009-2010. Kako bi se podaci mogli upoređivati, u statističkom programu SPSS-u je kreirana datoteka u kojoj svaki sportista čini jedan slučaj. Svaki slučaj ima nekoliko statističkih kategorija-varijabli. Prva varijabla je nominalna i sadrži ime kluba. Formirana je na način da se ime sastoji iz imena kluba i skraćenice za opštinu u kojoj se klub nalazi. Na taj način se podaci mogu pratiti i po klubovima u odnosu na različite sportove unutar istog kluba. Od ovog načina obilježavanja izuzetak je situacija u kojoj klub nosi ime grada iz kojeg dolazi i u tim situacijama je ostavljeno samo ime grada.

Druga varijabla se odnosi na vrstu sporta. Varijable su kodirane radi lakše statističke obrade na sljedeći način: 1 - fudbal, 2 - odbojka, 3 - košarka, 4 - vaterpolo, 5 - rukomet, 6 – džudo i 7 - atletika. Na ovaj način se podaci mogu upoređivati po sportovima. Treća varijabla se odnosi na rod, pri čemu je kodiranje bilo sljedeće – 1 – muški, 2 – ženski rod. Četvrta varijabla se odnosi na region. Naime, iako svaki slučaj u prvoj varijabli sadrži i naziv grada iz koga dolazi, radi korisnije statističke obrade svi gradovi su podijeljeni u tri regiona: 1 – sjever: Andrijevića, Berane, Bijelo Polje, Plav, Kolašin, Mojkovac, Pljevlja, Plužine, Rožaje, Šavnik i Žabljak, 2 – centralni region: Cetinje, Danilovgrad, Nikšić i Podgorica, 3 – jug: Budva, Bar, Herceg Novi, Kotor, Tivat i Ulcinj. Postoji i kategorija 4 koja se odnosi na organizacije na nivou cijele republike – kao što su savezi, sudijske organizacije i sl. Peta varijabla odnosi se na poziciju koju osoba zauzima u određenom sportu. Naime, iz statističkih razloga, posebno s obzirom na određene razlike među strukturom angažovanih po sportovima bilo bi manje korisno kodirati svaku konkretnu poziciju posebno, pa je zbog toga formirano 6 opštih kategorija:

1 – takmičar/takmičarka (2) – trener i pomoćni trener (U određenim situacijama žene su se pojavljivale kao nelicencirani pomoćni treneri. Mi smo ih takođe evidentirali zbog toga što je akcenat studije ne da se utvrdi normativno i legalno stanje već da se utvrdi koliko žena zaista učestvuje u sportu.), (3) – rukovodeći kadar (U ovu kategoriju spadaju: direktor, sportski direktor, menadžer kluba, osoba za odnose sa javnošću, članovi upravnog odbora ili predsjedništva, sekretari i druge rukovodeće i menadžerske pozicije.), (4) – Medicinski radnici – fizioterapeuti i drugi ljekari, (5) – sudije, (6) – kontrolori i delegati

Šesta varijabla se odnosi na tip sporta – da li je kolektivni – 1 ili je pojedinačni – 2.

Izvještaj sadrži sljedeće dijelove: (i) Statistika po sportovima pojedinačno, (ii) Statistika među sportovima po regionu, (iii) Statistika među sportovima po tipu zanimanja, (iv) Statistika među sportovima u odnosu kolektivni i pojedinačni sportovi, (v) Pregled javnog finansiranja sportskih organizacija za 2010. godinu.

Pored statističkog dijela izvještaja, priložena je i sama datoteka u SPSS formatu koja se može koristiti za dalju i dodatnu statističku obradu. Napomena: S obzirom na

to da postoji samo jedan ženski vaterpolo tim u Crnoj Gori, podaci o vaterpolu su obrađeni samo deskriptivno.

Rezultati (prvafaza)

U okviru 7 odabranih sportova za potrebe ovog izvještaja popisano je ukupno 6576 lica uključenih u fudbal, odbojku, košarku, rukomet, džudo i atletiku. Od toga je popisano ukupno 4376 sportista i među njima 2995 ili 68.4% muškaraca i 1381 ili 31.6% žena, 340 trenera od čega 308 ili 90.6% muškaraca i 32 odnosno 9.4% žene, 1093 menadžera i rukovodioca na nivou klubova i saveza od čega 989 ili 90.5% muškaraca i 104 ili 9.5% žena, 212 medicinskih radnika od čega 153 ili 72.2% muškaraca i 59 ili 27.8% žena, 490 sudija od čega 425 ili 86.7% muškaraca i 65 ili 13.3% žena i 65 delegata-kontrolora i među njima samo jedna žena.

Kada uporedimo sportove osnovni nalazi su da situacija kada je broj muškaraca i žena znatno varira od sporta do sporta i da je najveći disbalans kada su u pitanju fudbal i košarka, a da je najveći balans kada su u pitanju rukomet i odbojka.

Razlike među regionima kada su svi sportovi u pitanju nisu značajne što ukazuje da na procentualno sličan odnos muškaraca i žena koji se bave sportom bez obzira u kojoj regiji žive. Odnos među regionima je mnogo drugačiji kada su pojedinačni sportovi u pitanju što ukazuje da su određeni sportovi popularniji za žene u centralnim nego u sjevernim ili južnim opštinama.

Najveći disbalans postoji na najvišim nivoima odlučivanja – u Savezima. Na rukovodećim pozicijama na nivou saveza nalazi se 253 muškarca ili 94.1% i 16 ili 5.9% žena. Još gori odnos je zabilježen kad su druge funkcije na nivou države u pitanju – sudije – 425 ili 86.7% muškaraca u odnosu na 65 ili 13.3% žena ili delegati gdje je od 65 lica samo jedna žena.

Najopštiji zaključak koji bi se mogao izvući iz ovih podataka jeste da žena sportistkinja ima u klubovima u Crnoj Gori iako ih je u mnogim sportovima (košarka, fudbal, džudo) mnogo manje nego muškaraca. Sa druge strane, žena na mjestima odlučivanja u sportu u Crnoj Gori gotovo i nema. Među onima koje su popisane u rukovodeći tim najviše je onih koje obavljaju sekretarske poslove dok je menadžerki u pravom smislu te riječi ili direktorica vrlo malo, tj. gotovo ih nema. I kada su u pitanju trenerske pozicije, situacija je gotovo identična. Tu ima nešto više žena na pozicijama odlučivanja, ali i dalje neuporedivo manje nego muškaraca, čak i u onim situacijama kada uzimamo u obzir samo ženske klubove.

Iako nadležno ministarstvo kao jedan od kriterija za dodjelu sredstava sportskim klubovima uzima rodnu strukturu, očigledno je iz pregleda klubova koji su novac dobili i količine novca koji su dobili savezi da ovaj kriterijum do sada nije imao presudnu odluku. Ministarstvo je u poziciji da iskoristi ovaj kriterijum kao polugu da primijeni politiku rodne ravnopravnosti i utice na sportske organizacije da angazuje i stimulise više žena na mjestima odlučivanja.

Rezultati druga faza

Analiza prve faza pokazala je metodološki kako treba organizovati fokus grupe. Crna Gora je podijeljena na 3 regiona: Sjeverni, Centralni i Južni. U svakom od regiona sprovedene su po dvije fokus grupe za sportistkinje, dvije fokus grupe za žene profesionalno angažovane u sportu i dvije fokus grupe za muškarce profesionalno angažovani u sportu na teritoriji Crne Gore.

Zaključci

Fokus grupe su završene i radi se na njihovoj finalnoj obradi. U toku sprovođenja fokus grupa pojavljivala su se tri ključna izvora stereotipa (majke sportistkinja, profesorice i drugarice do puberteta, i muškarci u kasnijoj fazi sazrijevanja). Pored stereotipa, kao barijere javljaju se: nedostatak odgovarajuće infrastrukture i finansijskih sredstava neophodnih za što kvalitetniju participaciju ženske populacije u sportu.

Literatura

1. Cooky, C. (2009). 'Girls just aren't interested: The social construction of interest in girls' sport. *Sociological Perspectives*, 52, 259-284.
2. Sabo, D. & Veliz, P. (2008). *Go Out and Play: Youth Sport in America*. East Meadow, NY: Women's Sport Foundation.
3. Staurowsky, E. J., DeSousa, M. J., Ducher, G., Gentner, N., Miller, K. E., Shakib, S. Theberge, N., Williams, N. (2009). *Her Life Depends on It II: Sport, Physical Activity and the Health and Well-Being of American Girls and Women*. East Meadow, NY: Women's Sport Foundation.
4. Tucker Center Research Report *Developing Physically Active Girls: An Evidence-based Multidisciplinary Approach*. (2007). Minneapolis, MN: University of Minnesota.
5. Walseth, K. & Fasting, K. (2003). Islam's view on physical activity and sport: Egyptian women interpreting Islam. *International Review for the Sociology of Sport*, 38, 45-60.
6. *Women2000 and Beyond: Women, Gender Equality and Sport*. (2007). United Nations, Division for the Advancement of Women. Department of Economic and Social Affairs.
7. *Women in Sport: The State of Play* (2006). London: UK Sport.

SUMMARY

This paper is part of a larger study that identifies who plays sport in Montenegro, and the factors (family, education, economic, religious, cultural stereotypes, and so on) that contribute to girls and women's participation in sport or that limit girls and women's participation in sport. This study is the first evidence-based research assessing the current status of girls and women's sport participation in Montenegro, at all institutional levels. Using mixed-methodologies (quantitative assessment, survey data and qualitative focus group interviews) this study will determine the numbers of girls and women participating in sport, as compared to boys and men in similar demographic categories, and to examine why girls and women do or do not participate in sport and what are their experiences in sport.

Initial findings from the demographic assessment of sport in Montenegro illustrate overall gender disparities in sport participation in the 7 most popular sports; the majority of athletes, coaches, managers and decision-makers, medical staff, referees and sport delegates were men. We found the greatest gender imbalance in soccer and basketball, which were overwhelmingly male-dominated, and the greatest gender parity in handball and volleyball- and in some cases there were more female participants than male participants in these sports. We also examined overall trends in gender and sport participation across the different geographical regions, which were similar. However, there were differences in the types of sports men and women played in the different regions, which may indicate that some sports were more popular, or accepted, or easier to access for women in the central part of the country while other sports were more popular, or accepted or easier to access for women in the northern and southern regions.

The project is a collaborative partnership with US- and Montenegro based scholars, the International Olympic Committee, the Montenegrin Olympic Committee, the United Nations Development Program, the Office for Gender Equality of the Ministry for Human and Minority Right of Montenegro, and NGO Inovativnost. Reflections and insights on multi-institutional partnerships in the study gender and sport participation will be offered.